

ЗНАМЕНИТІ УКРАЇНЦІ

РОСТИСЛАВ
КОЛОМІЄЦЬ

**ДМИТРО
ДОНЦОВ**

Харків
«Фоліо»
2020

ХАРИЗМА ОСОБИСТОСТІ І ПОКЛИК ДОЛІ

Часом аж страшно стає на саму думку: а що, якби отого «чорнявого студента» з Таврії забракло у нас на початку 20-их років ХІХ століття?..

Євген Маланюк

У дослідженні «Дмитро Донцов. Ідеологічний портрет» освітній і громадський діяч, літературознавець Сергій Квіт обережно прохопився, що Дмитро Донцов «надзвичайно нестандартна людина». І дійсно, це був непересічний тип акцентованої особистості між злодійством, геніальністю і безумством. Несамовитий революціонер, що, керуючись власним баченням омріяної легенди, енергетизує і умасштаблює свою діяльність, порушуючи закони, здійснюючи вчинки, несумісні з легальним існуванням у країні. Геній, що вірить у здійсненність своєї найзаповітнішої мрії і своєю вірою надихає людей. Безумець, який діє всупереч загальноновживаній логіці і здоровому глузду, керуючись, як правило, відомими тільки йому містичними законами.

Діяння мислителя, філософа, публіциста, літературознавця Дмитра Донцова, як, мабуть, жодного з українських громадсько-політичних діячів, мають сьогодні надзвичайно великий відгомін в українському суспільстві, але й досі не здобули однозначного сприйняття. Зрозуміло, що тепер, через багато років, відкривається широкий простір для різних, часом протилежних, тлумачень і припущень. Нині сама згадка про Дмитра Донцова викликає вир незримих світлих і радісних почуттів невідворотності здійснення

мрії кожного українця, який відчуває себе українцем. Недарма ж бо з легкої руки письменника Олександра Рудяченка, Донцова називають «хрещеним батьком колективної особистості» розуміючи під колективною особистістю українську націю.

* * *

Донцов мав друзів серед ворогів, і ворогів серед друзів. Як емоційно відзначив сумлінний дослідник життя громадсько-політичного діяча Іван Загребельний, «Дмитра Донцова потрібно або любити, або ненавидіти. Третього не дано».

Справді, Донцов не вписується в жодні рамки. Та й сам він визнавав, що належить до того типу людей, «яким і по смерті не дають спокою», тим, «чиє ім'я ще довго є червоним прапором для одних, для інших — тим, що є червона хустка для бика». Тож не дивно, що його оцінки й досі перебувають на протилежних полюсах. Від однозначного клейма у радянські часи, присуду і плахи «затятого українського фашиста», який підлягає засудженню і забуттю, до реабілітації і ледь не звеличужання сьогодні, коли Донцов, постає «ідеологом українського національно-визвольного руху», «укладачем підвалин нашої сучасної держави», ідеї якого підлягають вивченню і засвоєнню. І все-таки — «ледь не»... Ну, чому так: або беззастережне схвалення, або цілковите несприйняття?.. Причому в обох випадках оцінки переважають над фактами... Але ж світ не ділиться на чорне і біле, і реальне життя людини має багато, здавалося б, несполучаних відтінків і нюансів, її вчинки нерідко суперечливі. Тому не варто оцінювати людину прямолінійно і однобоко. Просто треба змінювати ракурси її сприйняття.

Варто зазначити, що фахове вивчення спадщини Донцова почасти загрузло в науковоподібній термінології — «ірраціо-

налізм», «доктрина консервативного революціонізму», «право-консервативна складова», «національний резистанс» тощо, що, зрештою, тільки ускладнює розуміння справжнього політичного і мистецького обличчя Дмитра Донцова. При цьому науково-популярне вивчення спадщини громадсько-політичного діяча оточило його ім'я довільними, бездоказовими твердженнями, які ґрунтуються на вихоплених із його творів «сенсаційних» цитат, які нерідко суперечать одна одній, і побудовані на хитких роз'ясненнях його політичних і естетичних позицій, що обернулося навішуванням ярликів «український фашист», «постмодерніст», «амораліст» і т. д.

А які дискусії розгортаються навколо його постаті через плюралізм думок у незалежній Україні!.. Тим не менш, іменем Донцова названі вулиці і провулки у Дніпрі, Житомирі, Сумах, Івано-Франківську, Львові, Одесі, Мелітополі, Кропивницькому, Стрию... Нарешті, саме він поруч із Євгеном Коновальцем, Степаном Бандерою, Оленою Телігою постає героєм історичного твору Романа Іваничука «Країна Ірредента»...

Справді, так просто до постаті Донцова не підступитися... Хочеться підійти до неї безсторонньо і неупереджено. І коли я кажу, що Донцов — обов'язкова постать в українській історії, то маю на увазі, що його спадок має стати не тільки і не стільки керівництвом до дій сучасним українським політикам, скільки приводом для роздумів.

* * *

Лишень погляньте на його світлини: ось перед нами 19-річний студент Санкт-Петербурзького університету... Погляд мудрий, рішучий... Такий юнак не забариться з відповіддю на виклик... А ось він же, відзнятий у «бунтарський» профіль — це

з архіву жандармського управління 1907 року. Цей молодик — явний порушник громадського порядку, для нього не існує ані законів, ані вказівок, ніяких стримуючих начал, і він навіть не намагається приховати це! Тепер у фас... Холерик, просто розстрілює поглядом: або-або. Відвертий конфронтант, максималіст... Такий навряд чи всидить на місці... Нічого не боїться, але кари уникає... Може хотів, щоб його бачили саме таким?.. А ось він, благопристойний, у краватці, з перекинутим через руку плащем... Стоїть під ручку з українською поетесою Оленою Телігою у Польщі — десь у середині 30-х років... Погляд вже серйозніший, а кутики губ ледь помітно усміхнені. Обидва скидаються на батька з дочкою... Ба ні, радше зрілий Ромео з юною Джульєттою, «поеткою огнених меж», як він сам назве її з відстані літ. Усюди погляд, який пронизує наскрізь, від якого ніде й ніщо не сховається. І така рішучість, певною мірою самовпевненість — на кожній світлині, аж до останньої, де він — на лавочці зі своїм одноступцем, провідним діячем Організації українських націоналістів (ОУН) Борисом Вітошинським, зробленої наприкінці його життя у 1972 році у Монреалі. От куди його занесло... Що це? Хвилина перепочинку після безкінечних переїздів і втеч?.. Остання зупинка?.. Обличчя у суцільних зморшках, запалі очі — смертельно втомлений життєвими випробуваннями, але не згорблений... Ніби незломлений... Але й не переможець... Підводить підсумки життя?.. Як жити далі?.. Чим жити далі вдалині від батьківщини? Що чекає попереду?.. Збереглося й єдине, дисонуюче до попередніх, відеозображення Донцова, до якого ми повернемось у кінці розповіді про нього... Згоден, повз такого не пройдеш, не озирнувшись.

Українська громадська діячка, журналістка, доктор філософії Надія Суровцева, яка разом із Дмитром Донцовим вчилася

у віденському університеті й тісно спілкувалася з ним, згадує, як її вразила попервах його зовнішність. Ось її погляд зблизка: «...Це була дуже висока і дуже худа людина... з негарним смагливим обличчям... густим, чорним, відкинутим назад волоссям... Обличчя вражало своєю нервовістю, а чорні, живі, колючі очі доповнювали враження... Руки в нього були дуже довгі, як у скрипаля. Отакий собі Паганіні». А ось Донцов «озвучується» в її уяві: «Мова в нього була надто швидка — доводилось напружувати увагу, щоб ловити зміст. Він пересипав мову чужоземними цитатами і відразу заімпував мені такою ерудицією».

Так, Донцов мислив і говорив швидко, темпераментно, часом не добираючи слів, але завжди переконливо. У зв'язку з цим згадується кумедний епізод, який трапився 1918-го року, тоді ж таки, коли Донцов і Суровцева співробітничали в адміністрації Гетьмана Скоропадського. Якось Гетьман запросив на обід німецьких генералів. Прийом на вищому рівні. За столом тримав промову український міністр закордонних справ, а голова гетьманського телеграфного агентства Донцов пив вино в іншому кінці столу, пошепки перемовляючись з оточуючими, й міністра зовсім не слухав. Але раптом його попросили перекласти сказане для німців, і Донцов без жодних пауз блискуче зімпровізував промову, яку таки належало говорити міністрові...

* * *

Тим часом Донцов мав електризуючий вплив на українську громаду. Навіть поверхове знайомство з цим чоловіком здатне вразити. Бувши різкою та імпульсивною людиною, він не стримувався у стосунках з людьми — зі справжніми ворогами, з тими, кого він вважав за ворогів, і навіть із друзями. У нього траплялися періоди, коли він пересварився з усіма соратниками. І тим

не менш, за кілька років він зумів поставити себе якщо не у самий центр, то дуже близько до центру українського національно-визвольного руху.

Про це яскраво свідчить суспільний відгомін його особистості. Так, наприклад, ідеями Дмитра Донцова переймалося ціле покоління українського студентства в Російській імперії передреволюційних часів, петлюрівської і постпетлюрівської молоді в еміграції, беручи на озброєння його політичні гасла й погляди на майбутнє України. І не дивно, адже редагуючи часопис «Літературно-науковий вісник», Дмитро Донцов зміг об'єднати навколо себе покоління молодих українських поетів і письменників, які опинилися в еміграції. До його думки дослухався Гетьман України Павло Скоропадський, його неабияк цінував Голова Директорії УНР Симон Петлюра, й обидва з Донцовим тісно співпрацювали, а Перший Голова Організації українських націоналістів (ОУН) Євген Коновалець усе життя спирався на його ідеологічні настанови, співробітничав з ним, і навіть колись урятував йому життя. Що ж стосується його стосунків з політиками сусідніх країн, то найбільш промовистим буде один факт: Дмитро Донцов не боявся вступати у гострі опосередковані стосунки з Леніним як за життя, так і після кончини «вождя світового пролетаріату».

До речі, про світових вождів... Якщо відновити у пам'яті портрети політичних лідерів, які були сучасниками Дмитра Донцова, й, здається, миттєво могли заволодіти серцями мільйонів, можна помітити одну цікаву деталь: жоден із них не володів видатними зовнішніми даними — ані Ленін, ні Сталін, ні Гітлер, ні Муссоліні... Очевидно, харизматична людина була наділена певною «родзинкою, яка надає людині індивідуальності, робить її неповторною, упізнаваною з першого погляду, поміт-

но виділяє із загальної маси? І нерідко ці, закарбовані у величних пам'ятниках і прикрашені скульпторами, постаті позбавлялися власних винятковостей, щоб постати перед нащадками в найкращому вигляді...

Харизма, як відомо, у перекладі з грецької означає «дар від Бога». Харизматична особистість це, як правило, людина, яка володіє великою притягальною силою, здобуваючи багато прихильників, завжди здатна об'єднати і повести за собою людей. Харизматики володіли незбагненим психофізичним даром — зачаровувати, запалювати, ледь не гіпнотизувати натовп, який вони обертали у свою віру. Ленін у своїх промовах так розпалював себе, що ледь не випадав з трибуни. Гітлер взагалі вважав, що тільки «вогненне слово, кинуте в маси, здатне розпалити вогонь політичних пристрастей». Муссоліні жбурляв у натовп «словесні бомби». Харизматична людина ніколи не зупиняється на досягнутому, завжди у русі, завжди іде вперед, навіть якщо терпить невдачі! Погляд такої людини завжди спрямований у майбутнє, і про це — усі гасла вождів, їхні помисли й дії. Свої запальні ідеї він репрезентував з викликом, з трьома знаками оклику, нерідко провокативно, сподіваючись не тільки на беззастережне схвалення, але й розраховуючи на відповідь, громадську дискусію. Причому дивовижна самовідвертість його одкровенень співіснувала із сарказмом, часом на грані цинізму... Хоча усе це — лише зовнішні прояви температури внутрішніх життєвідчуттів людини. А насправді ж нерідко виникає враження, що чимало з них — особистості, які перебували на межі параної... Чи можливе таке? Чому б ні, тепер цього вже ніяк не перевіриш...

Харизматичним було друковане слово Донцова, яке він кидав в українське середовище в Україні і в європейське — за кордоном.

ЗМІСТ

<i>Розділ 1. Харизма особистості і поклик долі</i>	3
<i>Розділ 2. У контексті свого часу</i>	15
<i>Розділ 3. Від українського соціал-демократа до українського націоналіста</i>	22
<i>Розділ 4. Ідеологія українського націоналізму</i>	31
<i>Розділ 5. Донцов у боротьбі за українську державу</i>	39
<i>Розділ 6. Донцов: в історії українського націоналізму</i>	50
<i>Розділ 7. Донцов і нова сторінка української літератури</i>	72
<i>Розділ 8. Підведення підсумків чи пошук нових шляхів боротьби?</i>	100
<i>Розділ 9. Перечитати Донцова — перечитати самого себе</i>	108
<i>Розділ 10. Донцов у відчутті себе щасливою людиною</i>	116